

Донбаський державний педагогічний університет
Бібліотека

Олена Пчілка: з когорти великих українок

Бібліографічний огляд

Укладачка:
завідувачка сектором
культурно-просвітницької
та виховної роботи бібліотеки
Борщова Олена Анатоліївна

Слов'янськ
2019

***Вона, як трудолюбна бджілка...невтомно
працювала на літературній, науковій,
громадській і педагогічній ниві***

П. Одарченко

Олена Пчілка (Ольга Петрівна Драгоманова-Косач) - улюблена дитяча письменниця, публіцистка, редакторка і журналістка, талановита педагогиня, науковиця-етнографчиня, активна громадська діячка, безкомпромісна і самовідданна борчиня за українську національну справу, зразкова матір шістьох дітей, зокрема дочки, яка стала геніальною поетесою Лесею Українкою. «Вона, як трудолюбна бджілка, весь свій вік невтомно працювала на літературній, науковій, громадській і педагогічній ниві. Як людина відзначалася мужністю, принциповістю, незламністю, наполегливістю і самовідданістю борця за краще майбутнє свого поневоленого народу» (Петро Одарченко)[12].

Ольга Петрівна народилася 29 червня 1849 року в місті Гадячі на Полтавщині в дворянській родині. «В сім'ї нашій держався переказ, - згадувала Олена Пчілка, - що давній Драгоманов, чи Драгоман був заволока з Греччини, служив ще за Гетьманщини, при Богданові Хмельницькому» [9, с. 5].

Батько письменниці - Петро Якимович Драгоманов (1802 - 1860), передова й освічена для свого часу людина, служив юристом в Петербурзі при військовому міністерстві, мав неабиякий літературний хист – публікував оповідання, вірші та переклади французьких романтиків в різних російських журналах і альманахах. Повернувшись з Петербурга на батьківщину, одружився, займався домашніми господарськими справами, інколи надавав юридичні послуги різному дрібному люду, за що його терпіти не могли місцеві чиновники і велика частина поміщиків. Він багато читав. Читав часто на природі своїм дітям, особливо часто Гоголя, у творчість якого був глибоко закоханий. Петро Драгоманов мав особливий педагогічний хист. Він чудово вмів розповідати, мав здібності до малювання, вигадував для дітей різні розумові ігри. Батька ніхто з дітей не боявся: «се був хутчіш наш старший брат, ніж батько. Він якось досяг того, що ми й слухали його і разом з тим не боялись», - згадувала Олена Пчілка. «Свобода, рівність, братство» - головний принцип, яким керувався Петро Драгоманов у вихованні. Дітей у сім'ї ніколи не били, тим часом як у «педагогіці шкільній і хатній «учити» мало синонім «бити». «Ми виростали, - згадує Олена Пчілка, - не бачивши ніяких диких сцен розправи сильного з підвладним, старших родичів з тілом і душею беззахисних дітей; для «наставляння» на добрий розум було тільки спокійне, лагідне слово» [7, с. 48].

Мати, Єлизавета Іванівна Цяцька (1821 – 1895), дочка полтавського дворянина, що вміла читати, але написати могла лише своє прізвище і ні слова більше, як стверджувала її донька Ольга. Вона мала гарний голос і чарувала своїх дітей піснями. Дітей було шестеро, вони виростали серед дворових людей у стихії українського слова, пісні, казки, національних

обрядів. В автобіографії Олена Пчілка зазначала, що «українська мова була спільною мовою між панами і слугами».

Батьки виховали у своїх дітях людяність, демократизм і любов до простого народу. А їх діти - світової слави вчений і політичний діяч Михайло Петрович Драгоманов та славна письменниця Олена Пчілка ввійшли назавжди в українську історію, в історію української культури.

Перші ази освіти Ольга Драгоманова здобула вдома під керівництвом батька.

На дев'ятому році життя постало питання про подальше навчання дівчинки. В 1860 році помер батько, і дальшою освітою Ольги опікувався брат Михайло, який віддав сестру до Київського приватного пансіону Агаф'ї Осипівни Нельговської (1861). Це був найсолідніший навчальний заклад в той час. Вчили там російську, французьку і німецьку мови й літератури, історію, географію, природознавство, педагогіку, чистописання, малювання. Крім того, класні дами навчали вихованок світським манерам – танцям, музиці, рукоділлю. Природознавство і фізику викладав І. Пирогов, географію – брат Михайло Драгоманов. Улюбленим учителем був Судовщиков.

«Про свого дорогого вчителя Євгена Васильовича Судовщикова вдячна учениця згодом напише в листі до професора Львівського університету Омеляна Огоновського: «Лекції його були цілком оригінальні, займаючі, розвиваючі...». А про свого брата – тоді гімназійного вчителя М. Драгоманова – згадує: ... «що то була за географія! Це була якась енциклопедія для середнього курсу. Була там і геологія, й фізика, й історія, й економіка, й етнографія і політичний стан кожної країни» [3, с. 106].

Про Оліні успіхи в навчанні Михайло регулярно повідомляв у листах до матері Єлизавети Іванівни.

В листі до матері (8–9 лютого 1863 року) Михайло пише: «Олю на днях мне превозносила Нельговская, особенно ее высокие познания в французском языке, которые она может объяснить только сошествием Св[ятого] Духа и умением рассказывать прочитанное...» [3, с. 106].

Свою шкільну науку Олена Пчілка згадувала фрагментарно в своїх спогадах. «... яскравий епізод з життя пансіону запам'ятався письменниці: в останній рік навчання вчитель німецької мови запропонував ученицям написати гумористичне оповідання на вільну тему. Ольга цілком самостійно написала твір про пригоди юної панночки Гаркушевської і її капелюшка, яка скінчивши науку, їхала пароплавом по Дніпру до Катеринослава. Вчитель без відома авторки надрукував це оповідання в німецькому журналі «Für die Jugend» («Для молоді») під назвою «Die Memuaren eines Hutens», хвалив і читав його перед випускницями. Тим самим поклав початок творчій біографії майбутньої письменниці» [3, с. 107].

Навесні 1866 р. Ольга Драгоманова закінчила пансіон з відмінним атестатом. Оскільки «пансіонське свідоцтво не давало ніяких прав», залишалося сподіватися тільки на брата – приват-доцента Університету Св. Володимира Михайла Петровича Драгоманова. Він долучає сестру до

перекладів із французької і німецької мов, якими вона добре володіла. Так, на основі статті з одного французького журналу вона написала нарис про тодішнє турецьке міністерство, який друкувався в «Санктпетербургских ведомостях», за що отримала свій перший гонорар. Повернувшись із батьківського дому, «видержала іспити по науках гімназичного курсу при 1-й хлоп'ячій гімназії в Києві, слухала курси, вродженні при Київському університеті (при історико-філологічному факультеті для «вільних слухачів» [3, с.109].

В Києві дівчина познайомила з багатьма цікавими, проукраїнськи настроєними людьми: родинами В. Антоновича, П. Житецького, М. Лисенка, М. Старицького, з родиною Русових. Тут, у товаристві брата, почав формуватися її світогляд, вона потрапила до свідомого українського середовища київських громадівців, від якого вже ніколи ні на крок не відходила, не йшла на жодні компроміси щодо своїх національних переконань. Саме там заприятелювала з Петром Косачем (1841—1909). «Ми чули, — згадувала Софія Русова, — що сестра Драгоманова була вже заручена з волинським мировим посередником Петром Косачем. Але цей Косач мав таку скромну зверхність, був такої тихої вдачі, що трудно було уявити собі, що могло з'єднати цю горду панночку з цим простим, невидатним чоловіком. Аж пізніше я оцінила П. А. Косача. Це була людина таких міцних переконань, така прямолінійна і шляхетна в своїй громадській поведінці, така добра до людей, що мені стало зрозумілим, як розумна молода Драгоманова вибрала саме його». Вони повінчалися в церкві села Пирогова біля Києва (1868) і поїхали у Звягель (Новоград-Волинський), де Петро Антонович мав посаду голови з'їзду мирових посередників. Незнаний край захопив полтавчанку і красою природи, і вдачою людей, їх мовою, волинян вона називала «коханим людом».

Тут вона розпочала свою наукову, літературну діяльність. На Волині Ольга захопилася вивченням народного побуту, записувала пісні, збирала зразки вишивок. Перші фольклорні записи Ольги Петрівни використали Михайло Драгоманов та Володимир Антонович в своїх наукових працях: «Исторические песни малорусского народа» (1876), «Малорусские народные предания и рассказы» (1876), «Очерки звуковой истории малорусского наречия» (1876). Текстами народних пісень та мелодій вона постачала Гната Житецького, Михайла Комарова, Миколу Лисенка, Климента Квітку.

Довголітня праця Ольги Петрівни над збиранням українських вишивок завершилася виданням її першої наукової праці «Український орнамент» (1876). Ця праця здобула високу оцінку не тільки серед українських учених, а й серед видатних західноєвропейських. У Парижі один французький професор так захопився цією працею, що прочитав про неї цілий цикл лекцій. А Іван Франко в 1890-х роках просив Олену Пчілку написати статтю про українські народні вишивки, наголошуючи, в своєму листі, що для цього він не знайде компетентнішого від Олени Пчілки фахівця.

В 1879 році Петра Антоновича переміщують на службу до Луцька. Де б не жила Олена Пчілка, ця колоритна, багатогранна людина, скрізь вносила живий струмінь. Зокрема в Луцьку вона створила осередок літературного і театрального руху на Волині. Вона організувала першу українську бібліотеку, поставила в місті кілька українських спектаклів. Тут за матеріальної допомоги чоловіка Ольга Петрівна Драгоманова-Косач організувала видавництво НГВ (Невеличкий гурток волинський). В 1880 році вона видала від імені автора «Співмовки Степана Руданського», врятувавши таким чином покійного поета від забуття.

В 1880 р. Косачі переїхали в с. Колодяжне Ковельського повіту, в маєток чоловіка. За словами Тамари Скрипки, дослідниці життя і творчості Олени Пчілки: «Її дім у Колодяжному став своєрідними волинськими Афінами: тут збирався цвіт української інтелігенції (Франко, Лисенко, Старицький, Модест і Орест Левицькі та багато інших) ... З Колодяжного культурні промені розходилися по світу – в Київ, Петербург, Варшаву, Відень, Софію. Для Олени Пчілки не існувало штучних кордонів, які розмежовували українські землі. Вона у постійних зв'язках з Галичиною, Буковиною, безперестану доводить спільність західноукраїнських і східноукраїнських культур» [10, с.42].

В Колодяжному поживається літературна діяльність Ольги Петрівни: її оповідання та поезії, починаючи з 1880 року регулярно з'являються у львівському журналі «Зоря», вона дописує в часопис «Громадський друг» І. Франка та М. Павлика; разом з М. Старицьким готує і здійснює видання альманаху «Рада» (1883, 1884), де вміщує вперше свої оригінальні поезії під псевдонімом Олена Пчілка; видає твори М. Гоголя у своєму перекладі. У 1886 року в Києві виходить перша збірка її поезій «Думки-мережанки», а в 1887 році разом з Наталею Кобринською здійснює видання жіночого альманаху «Перший вінок», куди увійшли твори самих лише авторок-жінок і на теми з жіночого життя. Включила туди своє оповідання «Товаришки» та поему «Дебора» і Олена Пчілка. Іван Франко назвав альманах одним із найкращих видань того десятиліття.

Існує цікаве пояснення походження псевдоніму Олена Пчілка. З цього приводу її дочка Ізидора писала: «Олена Пчілка – псевдонім, що мама придбала собі, як була ще зовсім молода. Тоді молоде подружжя (наші батьки) жили в Звягелі на Волині, там часом Ольгу звать Олена, а що мама дуже захопилася збиранням етнографічного матеріалу (вишивки, тканини), то батько наш казав, що вона як тая пчілка працює. Та й все життя мама любила пчіл – ці комахи подобалися їй, як символ невсипущої праці для загалу. Мама, де жила довгий час, то заводила пасіку, хоча б 3-4 вулики, то не задля якоїсь там вигоди, просто їй подобалось спостерігати ту доцільну метушню комашок і сам буколічний вигляд вуликів» [10, С.42].

На початку 1890-х років Олена Пчілка вже була відомою українською письменницею, її глибоко поважали й щиро вітали М. Старицький, М. Лисенко, Л. Глібов.

Літературна, наукова і громадська діяльність Ольги Петрівни була нерозривно пов'язана з її виховно-педагогічною працею. Вона народила і виховала шістьох чудових дітей, за що гідна високої поваги: двох синів і чотирьох доньок – Михайла, Миколу, Ларису, Ізидору, Ольгу і Оксану.

Від природи Ольга Петрівна мала неабиякі педагогічні здібності. Вона не писала спеціальних педагогічних праць з методики навчання та виховання, організації навчального процесу. Проте змістом свого життя вона творила власну педагогічну систему, утверджувала принципи родинної педагогіки. Грунтовні знання і постійне самовдосконалення дали змогу Олені Пчілці взяти початкову освіту власних дітей на свої плечі. Наслідуючи традиції кращих педагогів, зокрема, К. Ушинського, вона вважала, що початкову освіту діти повинні отримати рідною, тобто українською мовою, тож вирішила виховувати своїх дітей тільки в українському середовищі, ізолювавши від російськомовної школи. Однак ізоляція від російськомовної школи зовсім не означала ізоляцію від російського народу та його культури. У глибокій пошані, завдяки матері і батькові, була в родині творчість російських письменників, зокрема, Пушкіна, Лермонтова, Гоголя, Тургенєва, Короленка та ін. Мудра мати добре розуміла, що виховати дітей свідомими українцями вона не зможе, якщо не зуміє підняти їх до рівня європейської освіченості, не навчить іноземних мов, не ознайомить зі здобутками світової культури, тому що національний та загальнолюдський ідеали мають бути взаємопов'язаними.

Ольга Петрівна перша з-поміж тодішніх українських діячок вчила своїх дітей рідною мовою, а пізніше запрошувала вчителів-українців, щоб вони викладали їй дітям гімназичний курс українською мовою. Сусіди-пані дивувалися, що діти Косачів розмовляють «по-мужицькому» і ходять у «мужицьких» вбраннях.

Олена Пчілка як педагог досконало і майстерно володіла рідною мовою, була чудовим оповідачем, вміла малювати, розумілася в музиці і грала на фортепіано, співала, гарно танцювала, мала акторські здібності і брала участь в аматорських виставах, взагалі була творчою особистістю. Ці риси вона намагалася передати своїм дітям, виховуючи їх власним прикладом. Усіх своїх дітей заохотила Олена Пчілка до літературної творчості, збирання фольклору. Старші діти мали літературні псевдоніми, під якими друкувалися: Михайло Обачний, Леся Українка, Олеся Зірка. Пізніше син Михайло, що стане відомий у літературі як новеліст Михайло Обачний, активний учасник гуртка «Плеяда», згодом – фізик, математик, метеоролог, винахідник, - напівжартома напише, що фізика – найулюбленіша його справа після збирання фольклору. В одному з листів Михайла Косача до матері зазначалося: «Коли я став тим, чим єсть, коли в мені є що – небудь доброго, то се, дякуючи Тобі, мамочко» [10, с. 42].

Помітивши у своєї доньки Лариси поетичний хист, Олена Пчілка вжила всіх заходів для розвитку її таланту. Мати стала найпершим читачем і редактором її творів.

Намагаючись створити дітям затишний український мікросвіт, вона дбала про українське дитяче товариство, а для цього спеціально возила дітей до волинських сіл, щоб вони поспілкувалися з селянськими дітьми. Мати не шкодувала часу, свого здоров'я, коштів і часто подорожувала з дітьми Україною, аби краще пізнали вони її природу і побут.

Хоча дітей вчили писати і читати українською мовою, у гімназії, куди вступали до старших класів, за знання російської мови вони мали найкращі оцінки, часто навіть випереджали своїх ровесників, бо, як згадує Ізидора Косач-Борисова, в малолітньому віці «розвивалися природно, на рідному ґрунті». Олена Пчілка свідомо формувала дітей вдумливими українцями. І якби були інші впливи, то невідомо, що вийшло б і з Лесі. «Може, й була б поетесою, та тільки чи була б поетесою українською?» - писала вона в листі до онуки Оксани Шиманської [7, с. 50].

Власні діти Косачів – найяскравіше свідчення великого педагогічного таланту Ольги Петрівни.

Ольга Косач-Кривинюк – лікарка, літературознавиця, видавчиня, укладачка ґрунтовної праці «Леся Українка: хронологія життя і творчості»; Оксана Косач-Шимановська – музикантка, викладачка української мови; Микола Косач – учасник революційного руху, кандидат до польського сейму; Ізидора Косач-Борисова – дипломована агрономка, політв'язень сталінських концтаборів, в еміграції (США) видала книжку, яку підготувала сестра Ольга про Лесю Українку; Михайло Косач – відомий в літературі як Михайло Обачний. Він займався фотографією та етнографією, викладав фізику та математику в Тартуській жіночій гімназії. Згодом повернувся в Україну і працював приватним доцентом кафедри фізики і метеорології Харківського університету, фактично став засновником метеорологічної служби на Харківщині. Але смерть від дизентерії на 35 році життя перекреслила багато творчих намірів і стала трагедією для всієї родини Косачів. Він був людиною небуденною: і фізиком, і ліриком [2, с. 53].

Лариса (Леся Українка) – це була гордість і біль Олени Пчілки. Напевно, немає жодного листа Ольги Петрівни до своєї матері Єлизавети Іванівни, де б вона не розповідала про стан здоров'я доньки. З листів постає турботлива і співчутлива мати. То вона везе її на лікування до Криму, в Саки, то до Одеси, то на операцію до Відня, то на консультації до Варшави. У 1891 році вона відвозить Лесю до Євпаторії, а, повернувшись, отримала телеграму, що та захворіла на тиф. У той же вечір мати відправляється поїздом до Одеси, а звідти – пароплавом у Крим. Була з Лесею, поки не одужала, а потім перевезла її на Дністровський лиман під Одесу.

Оскільки через хворобу Леся не могла ходити до школи, мати допомагала зосередити увагу на самоосвіті. І навіть, коли в сім'ї була матеріальна скрута, вона не могла відмовити донці в її бажанні вивчати італійську мову з приватним педагогом: «...Я не могла відмовити їй в цьому, бо тільки вона й «живе» тією словесністю».

На яких би потім політичних платформах не стояли мати і донька, якими б непохитними не були погляди цих двох сильних особистостей на

життя і мистецтво, вони ніколи не знехтували родинними почуттями, бо вони були для них святими. «Ніхто ніколи не писав мені так часто і так любо, як ти, і напевне ніхто не писатиме, - пише Леся Українка до матері. – Коли думаю про се, то згадується мені сонет Гейне до його матері... Шкода тільки, що всі ми – і поети, і не поети – по більшій часті буваємо не варті своїх матерів» [7, с. 49].

Літературно-громадська праця письменниці ще більше розгорнулася в Києві, куди наприкінці 1890-х років Косачі переїхали на постійне мешкання. Тут три родини – Косачі, Старицькі й Лисенки – були поєднані широю дружбою й спільними інтересами. Їх зусиллями був заснований гурток «Плеяда», що став справжньою школою виховання творчої молоді. «Плеяда молодих» - це була плоть од плоті, кость од кости нашої», - згадувала Олена Пчілка. Ця школа талантів випустила у світ понад тридцять «плеядівців». Серед них Л. Старицьку-Черняхівську, Лесю Українку, Михайла Обачного, Грицька Григоренка, В. Самійленка, М. Славінського.

У Києві Ольга Петрівна стала завідувати літературним відділом «Київського літературно-артистичного товариства», брала діяльну участь у влаштуванні літературних вечорів, присвячених пам'яті Шевченка, Куліша, Гребінки, Глібова, століттю української літератури (століття «Енеїди» Котляревського).

3 лютого 1901 року в будинку Київського літературно-артистичного товариства відбулося урочисте свято з нагоди вшанування 25-ліття літературної діяльності Олени Пчілки. Лисенко й Старицький майже півтори години читали вітальні телеграми та листи, одержані з усіх кінців України. «За підписами М. Грушевського, І. Франка, В. Гнатюка надійшло привітання від редакції Літературно-наукового вісника зі Львова. У ньому наголошувалось, що Олена Пчілка в тяжких обставинах національного й політичного гніту не зламалась, і «тим більший подив, тим більша радість, що ця людина – жінка, письменниця, у якої вистачило снаги не тільки чесно й непохитно нести 25 літ стяг українського слова, але й подарувати Україні ряд молодих працівників, що в домашньому крузі набралися любові до рідної мови і до рідного люду»...Панас Мирний, вітаючи свою любу землячку, назвав її «сестрою по зброї» [8, с.179].

Вагомою подією в житті Олени Пчілки було велике національне свято української культури – урочисте відкриття пам'ятника І. П. Котляревському в Полтаві в серпні 1903 року. Влада заборонила промови українською мовою. Але Олена Пчілка, ставши за кафедру, всупереч забороні, свою коротку промову про історичне значення Котляревського виголосила українською мовою. «Присутні представники влади просто були спантеличені і десь-то не встигли опам'ятатися й зупинити мене», - згадувала Ольга Петрівна в автобіографії. Це був мужній протест проти національного гніту царської Росії»[//-].

Революція 1905 року сприяла ще більшому розгортанню громадської діяльності Олени Пчілки. Вона бере участь в складі делегації до голови Комітету Міністрів (прем'єр-міністра) Вітте в справі скасування заборон на

українське слово. Значущість поїздки українських культурних діячів до Санкт-Петербургу ще належно не оцінене нашою історіографічною наукою. За словами науковця Шацької А.: «Це були перші переговори українських культурно-громадських діячів з урядом Царської Росії та подання обґрунтованої доповідної записки з переліком утисків українського слова та вимогами скасувати всі обмеження й утвердити свободу та рівноправність української мови з російською». Мова йшла про якнайшвидше скасування обмежень Валуєвського циркуляру 1863 р., Ємського указу 1676 р. і циркуляру від 8 жовтня 1881 р. про заборону української мови. В оприлюдненому нещодавно листі Олени Пчілки до свого чоловіка П. Косача від «середи, 9-го [1905 р.]» вона називає документ до подання уряду «историческим» і сподівається, що його оцінять «потомки, котрі будуть його читати» [11, с.114].

У цьому ж році (1905) в Полтаві почав виходити журнал-тижневик «Рідний Край». На запрошення засновника журналу Олена Пчілка сама, без родини, переїхала в Полтаву, щоб брати діяльну участь у праці редакційної колегії цього часопису. У квітні 1907 році видання закрили за його «вредное направление». Воно відновилося в Києві в 1908 році. Редактором і видавцем журналу «Рідний край» стала Олена Пчілка вже сама, раз у раз терплячи матеріальні збитки. На сторінках часопису вона по-справжньому розкрилася як педагогиня-просвітителька, як активна пропагандистка національної ідеї, послідовна захисниця української мови. Тут друкувалися літературно-художні твори, публіцистичні статті, розвідки з мистецтвознавства, етнографії, фольклору, порушувалися питання впровадження в школах рідної мови, вміщувалися рецензії на щойно видані книжки, роздуми вчителів про нагальні проблеми закладів освіти. У поезії «Слово», надрукованому у «Рідному краї» (1908. - №7. – С.4.), вона писала:

...По широких степах,
 По зелених гаях,
 Під убогими стріхами люду
 Розпочніте лишень
 Голосніше пісень,
 Щоб луна покотилась усюду!
 Щоб у хатах малих
 І в палатах бучних,
 Моє любеє слово кохали,
 Щоб юнак молодий
 І школярик малий
 Храми слова мого будували! [5, с.15].

Турбуючись про духовний світ не лише власних дітей, а й кожної української дитини, Ольга Петрівна починає видавати журнал «Молода Україна» (1908) - додаток до журналу «Рідний край». Це був перший дитячий журнал у Наддніпрянській Україні, що виходив українською мовою. У першому номері часопису Олена Пчілка зверталася до юних читачів:

«Будемо розмовляти – розмовляти по-українському. Довго ми ждали сього. Всі діти мають свою часопись: французи – французьку, німці – німецьку, отак і інші; тільки в нас не було своїх кубельців для українського слова. Тепер вони єсть. Просимо ж не цуратися нас, бо не подоба цуратися свого рідного слова! Воно любе, як материнська ласка! Можна навчатися по-іншому, по-якому схотіти – «що знати, за плечима не носити», а таки й своєю мовою не слід гордувати» [7, с.50].

Виданню кожного номера журналу передувала копітка і вдумлива праця. Дбаючи про духовний світ молодих українців, Олена Пчілка намагалась пробудити у них національну самосвідомість, прилучити їх до здобутків світової культури, розвивати інтелект дітей.

Редакторка дбайливо добирала авторів свого журналу. Серед них є відомі і маловідомі сучасному читачеві: Борис Грінченко, Леся Українка, Михайло Старицький, Олександр Олесь, Христина Алчевська, Спиридон Черкасенко, Одарка Романова, Грицько Григоренко, Людмила Старицька-Черняхівська та інші. Чимало різноманітних за жанрами творів належать перу самої Олени Пчілки. Псевдонімів у письменниці було багато, серед них: Бабуся, Бабуся Олена, Хтось, Цяцька, Кочубеївна, О. Колодяжинська та інші. З журналу «Молода Україна» діти дізнавалися про минуле України, про віру і духовність наших людей, про українських кобзарів, знайомилися з народними і літературними казками, читали байки, дитячі пісеньки, колядки, щедрівки, різдвяні та великодні привітання, колісанки, сміховинки, загадки, прислів'я, швидкомовки, спотиканки тощо.

Переклади кращих взірців світової літератури – Андерсена, Кіплінга, Шіллера, Гете, Діккенса, Свіфта, Гоголя, Толстого, Тургенєва – сприяли долученню молодого покоління до загальнолюдської культури.

Через матеріальну скруту і через особисте велике горе – в 1909 році помирає її чоловік Петро Косач, а в 1913 році – її дочка Леся Українка - видавати журнал було важко. Проте і в ці тяжкі часи Олена Пчілка не перериває своєї видавничої діяльності. На її думку, журнал повинен був жити, тому що був потрібний для освіти й виховання дітей. «Се ж не моя справа, а українська», - з болем і материнською турботою про майбутнє України наголошувала вона [7, с. 50].

І хоча меценатів не знайшлося, Олена Пчілка з власної кишені видавала «Молоду Україну» ще до 1914 року. Коли почалася перша світова війна, влада заборонила всі українські видання.

В наш час – час духовного відродження України літературознавці звертаються до цього часопису, досліджують вміщені Оленою Пчілкою твори. Вони відзначають великий професіоналізм редакторки, її вміння відібрати твори високо естетичні, що несуть в собі любов та повагу до маленьких читачів. Дослідниця її творчості Антипчук Надія, проаналізувавши цілу низку поетичних творів з часопису, наголосила на тому, що «її підхід до дитячої літератури, реалізований у журналі «Молода Україна», ґрунтується на гуманістичному сприйнятті дитини... Щире та доброзичливе зображення природи, звірят і дітей є привабливою рисою

багатьох творів Олени Пчілки та її редакторського «почерку» в журналі» [1, с. 51].

Після смерті доньки Ольга Петрівна переїхала до міста Гадяча. Тут вона з піднесенням зустріла національно-визвольну революцію українського народу 1917 року. У Гадячі вона стає редакторкою «Газети Гадяцького Земства» (до початку 1918 року), яка завдяки їй стала повністю українською. В газеті вона друкує роздуми з приводу злободенних проблем: «Шило в мішку», «Українізація шкіл», «Чого нам радіти?», «Синиця». Це був час відродження нашої держави – створення УНР. За словами дослідниці Новаківської: «Палка патріотка, вона кидає гнівні звинувачення на адресу перевертнів і пристосуванців, гаряче відстоює право народу на свою школу. Українізацію вважає не «хатньою» справою, а всегромадською, котру повинні підтримувати і боронити українські педагоги та весь народ України, бо лише на цьому ґрунті можливе відродження національної освіти, культури, а відтак і духовності» [5, с. 15].

У перші роки революції Олена Пчілка особливу увагу надавала вихованню молоді в українському національному дусі. Вона була організатором і душею Гуртка Українознавства Гадяцької Української шкільної Молоді. До складу гуртка входили учні хлоп'ячої і дівочої гімназії, Вищої початкової школи й дворічних педагогічних курсів. Гуртківці під керівництвом Олени Пчілки влаштовували шевченківські свята, читали доповіді, інсценізували драматичні твори українських письменників. Для дітей початкових шкіл міста Гадяча Гурток Українознавства організовував дитячі ранки з різноманітними програмами. Великий успіх серед дітей мали власні п'єси Олени Пчілки, постановником яких була вона сама.

Олена Пчілка була активною діячкою гадяцької «Просвіти». За допомогою письменниці «Просвіта» на початку 1917 року відкрила школу для неграмотних дорослих, книгарню, першу дитячу бібліотеку і створила комісію з національного виховання дітей. Письменниця була впевнена, що для того, аби зберегти націю, треба, передусім, подбати про підростаюче покоління, бо «...діти, - писала вона, - се наш дорогий скарб, се – наша надія, се – молода Україна. Чи дитина виросте приятелем, чи ворогом України – се багато залежить від виховання» [6, с.9].

Більшовиків Ольга Петрівна не визнавала, і хоча вже перейшла сімдесятилітній рубіж, не боялася публічно виступити проти більшовицької влади. Науковець Петро Одарченко наводить яскраве підтвердження цьому.

В 1920 році під час Шевченківського свята в Гадяцькій гімназії ім. М. Драгоманова Олена Пчілка обгорнула бюст Шевченка жовто-блакитним прапором. І коли комісар Крамаренко зірвав цей прапор і пошматував, Олена Пчілка підійшла до сцени і голосно вигукнула: «Ганьба Крамаренкові!» І тоді вся зала одностайно підтримала її.

Навесні 1920 р. Ольга Петрівна виступила з полум'яною промовою на безпартійній селянській конференції, закликаючи селян рішуче боротися проти сваволі червоних окупантів. Наступного дня її заарештували. І лише завдяки втручанням військового комісара українця-боротьбиста Мусієнка

жінку було звільнено з-під арешту. Після цього вона змушена була виїхати з Гадяча до Могилева-Подільського до своєї доньки Ізидори.

В 1924 році Олена Пчілка знову переїжджає до Києва. До останніх днів свого життя невтомно працює в Українській Академії наук як член кількох академічних комісій: етнографічної, літературно-історичної, заходознавчої. За останні роки своєї праці друкує етнографічні розвідки «Про легенди й пісні» (1926), «Малювання на стінах» (1926); пише «Спогади про Михайла Драгоманова» (1926) ; автобіографію (1930).

«Восени 1929 р., коли по всій Україні прокотилася страшна руйнівна хвиля масових арештів у зв'язку з процесом «Спілки визволення України», тоді й до немічної, розбитої паралічем вісімдесятирічної письменниці прийшли агенти ДПУ з ордером «на право обыска и ареста». Але тяжкохвора жінка не могла вже ні встати, ні «слідовать» за агентами» [8, с. 181].

4 жовтня 1930 р. перестало битися серце славетної українки. Поховали Олену Пчілку в Києві на Байковому кладовищі поряд з могилами її дітей та чоловіка. «На похороні не було промов: часи жорстокого терору замкнули всім уста. Але професор Михайло Грушевський, як згадує донька Олени Пчілки Ісидора, - « не міг мовчки відійти від свіжої могили...і, кинувши на труну Олени Пчілки грудку землі, проказав: «Вічна Тобі пам'ять на Рідній Землі!». [---].

29 червня 2011 року у свій 162-й день народження Олена Пчілка (Ольга Петрівна Драгоманова – Косач) повернулася у граніті і бронзі до Луцька, міста і столиці її улюбленої Волині, щоб зупинитись у затінку дерев на невеликій площі біля бібліотеки, яка носить її ім'я. Автори погруддя – скульптор, заслужений художник України Микола Обезюк та архітектор Микола Босенко. Перший і поки що єдиний в Україні і у світі пам'ятник Великій Українці споруджено на благодійні кошти [9, с.11].

Сьогодні ми вшановуємо Олену Пчілку як велику українку - неординарну особистість, пристрасну патріотку, яка зробила великий вклад у розвиток української культури, відстоюючи її право бути знаною у світі.

Список використаної літератури

1. Антипчук, Н. Поетичний світ журналу «Молода Україна» / Надія Антипчук // Дивослово. – 2019. - №5. – С. 46 – 51.
2. Байло, Л. Олена Пчілка: горда жіноча душа / Ляля Байло // Українська мова і література в школах України. – 2018. - №6. – С. 52-57.
3. Іскорко-Гнатенко, В. Маловідома сторінка біографії Олени Пчілки (перший київський період) / Валентина Іскорко-Гнатенко // Слово і час. – 2016. - №9.- С. 103-109.
4. Костенко, А. Леся Українка / Анатоль Костенко; [упоряд. В. П. Сичевський]. - Київ : А.С.К., 2006. – 512 с.
5. Новаківська, Л. Олена Пчілка: частіше доторкатися до народного джерела / Людмила Новаківська // Рідна школа. – 1998. - № 4. – С. 14-16.
6. Новаківська, Л. Олена Пчілка і українські діти / Людмила Новаківська // Рідна школа. – 1998. - № 11. – С. 8-9.
7. Новаківська. Л. Материнська школа Олени Пчілки / Людмила Новаківська // Початкова школа. – 1997. - №9. – С. 47 – 50.
8. Одарченко, П. Олена Пчілка // Українки в історії / [В. К. Борисенко, М. І. Головащенко, О. П. Кривоший та ін.; за заг.ред. В. К. Борисенка]. - Київ : Либідь, 2004. – С. 176-181.
9. Пушкар, Н. «Діти – се наш дорогий скарб...» / Н. Пушкар, В. Камзюк //Олена Пчілка – дітям. – Львів: Апріорі, 2015. – С. 5-11.
10. Скрипка, Т. Берегиня роду / Тамара Скрипка // Початкова школа. – 1996. - №3. – С. 41-45.
11. Шацька, А. Про перебування делегації українських культурних діячів у Санкт-Петербурзі (з листа Олени Пчілки) /Альбіна Шацька // Слово і час. – 2016. - №5. – С. 110-120.
12. Одарченко, П. Мати Лесі Українки [електронний ресурс] / Петро Одарченко. – Режим доступу: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/Kryvynjuk/MatyLesiUkrainky.html>